

jednak zebranych, że owa praca się nie zachowała. Następnie głos zabrał ks. A. Swoboda, który zainteresował się stanem badań nad spuścizną literacką Hozjusza. Badania te prowadzone są w Instytucie Historii w Olsztynie. W trakcie dyskusji s. A. Kalinowska odpowiedziała też na pytanie postawione przez ks. dra S. Longosza, a dotyczące problematyki procesu beatyfikacji Hozjusza. Na zakończenie obrad podsumowania dokonał ks. prof. H. Wójtowicz, który jako Przewodniczący Sekcji Filologicznej skierował serdeczne podziękowania do organizatorów zjazdu, a więc ks. Biskupowi Alfonsowi Nossolowi, Rektorowi Seminarium Duchownego w Opolu — ks. dr. Joachimowi Waloszkowi, bezpośredniemu organizatorowi — ks. dr. Norbertowi Widokowi oraz wszystkim księżom i alumnom, którzy przyczynili się do zorganizowania tak wspaniałego spotkania. Przewodniczący Sekcji poinformował też zebranych, że następny zjazd Sekcji Filologicznej odbędzie się w Kazimierzu Biskupim w dniach 14-15 września 1999 r.

Ks. Tadeusz Gacia – Helena Błazińska

3. KOBIETA W STAROŻYTNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ (Warszawa ATK, 22 X 1998 r.)

W dniu 22 października 1998r. odbyło się w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie sympozjum patrystyczne na temat: ***Kobieta w starożytności Chrześcijańskiej*** – zorganizowane przez kierowników Katedr Patrologii Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ks. prof. dra hab. Emila Stanulę i ks. prof. dra hab. Wincentego Myszora. Obrady rozpoczął modlitwą ks. prof. E. Stanula, który powitał wszystkich uczestników, zwłaszcza przybyłych gości i przedstawicieli innych ośrodków naukowych (Kraków, Lublin, Poznań, Tarnów, Warszawa) oraz dokonał prezentacji tematu. *Biblijne słowo wstępne* wygłosił wieloletni Rektor ATK ks. prof. dr hab. Jan Łach. Zaznaczył on, że temat sympozjum jest ważnym pomostem między badaniami biblijnymi a tradycją Ojców Kościoła w spojrzeniu na rolę i funkcje kobiety w świecie. Wyjście od przedstawiających kobietę tekstów Pisma św. i ich analiza w świetle komentarzy patrystycznych, może pozwolić na szersze ujęcie zagadnienia i ukazanie godności oraz roli i zadań kobiety chociażby po linii: kobieta – matka, przywódczyni, prorokini, królowa; może także przyczynić się do zmiany tendencji współczesnych rozmów w tej dziedzinie, poddanych silnym wpływom feminizmu i często zawężanych jedynie do problemu kapłaństwa kobiet.

Przedpołudniowym obradom przewodniczył kierownik Sekcji Filologii Klasycznej KUL ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz, który jako pierwszego prelegenta poprosił ks. prof. dra hab. W. Myszora (ATK) z referatem: *Kobieta w gminach chrześcijańskich II i III wieku; „Instytucja” wdów, dziewic i diakonis.*

Wystąpienie miało na celu ukazać udział kobiet w strukturach kościelnych i ich zaangażowanie w społecznych funkcjach i urzędach. Zachowane nieliczne źródła, które poruszają te zagadnienia, nie pozwalają jednak na sprecyzowanie konkretnych wniosków, co raczej na snucie i postawienie hipotez. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa da się wyróżnić instytucje wdów, dziewic i diakonis, nie można jednak w pełni określić ich charakteru. Nie wiadomo, czy wdowy, nad którymi Kościół miał sprawować pieczę, to rodzaj urzędu czy tylko grypy społecznej (Hipolit); czasem włączano do nich także dziewice (Tertulian), ale jednych jak i drugich nie zaliczano do duchowieństwa, chociaż Orygenes wymienia je wśród godności kościelnych. Stawiano wobec nich wysokie wymagania moralne, zakazywano powtórnego małżeństwa, nauczania, oczekiwano modlitwy, apostołskiej troski o chorych i ubogich, życzliwości, posłuszeństwa biskupom i diakonom. Diakonisy również zaliczano do laikatu (wzmianki o ich ordynacji przez biskupa nie oznaczały przyjęcia ich w stan duchowny), powoływano je do posługi i pomocy biskupom oraz diakonom dla troski o inne kobiety, zwłaszcza chore i ubogie, a także do pomocy przy chrzcie kobiet (względy przyzwoitości). Instytucja diakonis miała inny charakter we wschodniej części Kościoła, inny w części łacińskiej czy egipskiej, i choć czasem powierzano kobietom funkcje liturgiczne, to jednak nie ustanawiały one tajemnic, co najwyżej pomagały w ich rozdzielaniu (Didaskalia syryjskie).

Pierwszy referat wywołał ożywioną dyskusję. Ks. prof. dr hab. M. Starowieyski (PWT Warszawa) zwrócił uwagę na potrzebę ustalenia polskiej terminologii dla określenia „ordynować” (słowo nacechowane myśleniem protestanckim) oraz potrzebę badań – zwłaszcza greckiego terminu „parthenos” (może mieć zarówno rodzajnik żeński jak i męski, a zatem może oznaczać nie tylko dziewicę, ale ogólnie osobę żyjącą w czystości) i porównania wdów i ołtarza jako dopełnienia ofiary. Ks. prof. J. Łach zaznaczył, że udział diakonis przy namaszczeniu olejami w czasie chrztu św., to przełamanie pewnej bariery, które domaga się dalszych badań nad relacją i odniesieniem kobiet do sakramentów świętych. Ks. dr A. Glanc TCh (Poznań) wskazał na możliwość i potrzebę badań po linii, jak Ojcowie Kościoła określają funkcje kobiety w przekazywaniu wiary w rodzinie i poza nią (w rodzinie Kościoła). Ustosunkowując się do tych spostrzeżeń ks. prof. W. Myszor wyjaśnił, że terminu „ordynować” użył celowo ze względu na jego wieloznaczność, świadomie też posłużył się przenośnią wdowy i ołtarza. Przyznał, że faktycznie instytucja dziewic w pierwotnym Kościele wygląda blado, szczególnie na tle instytucji wdów; co do udziału kobiet przy namaszczeniu, podkreślił jeszcze raz ich charakter pomocniczy, gdyż zasadniczym szafarzem sakramentu zawsze pozostawał biskup. Ks. Profesor przyznał także, że początkowo istniał zakaz nauczania kobietom mężczyzn, w II i III wieku zaznaczała się wyraźna tendencja emancypacyjna kobiet, a w wieku IV nastąpił jej regres ze względu na opinie środowisk pogańskich.

Po przerwie ks. prof. dr hab. Marek Starowieyski wygłosił referat zatytułowany: *Od legendy do historii: założycielki Kościoła w Armenii i Gruzji*. Przedstawił w nim sylwetki trzech kobiet, apostołek krajów kaukaskich. Niezależnie od legendy (ormiańskiej czy etiopskiej) kult św. Rypsymy, jaki rozwinął się od IV w., wpłynął wyraźnie na umocnienie chrześcijaństwa ormiańskiego. Apostołą Gruzji według świadectwa Rufina z Akwilei miała być św. Nino. Z kolei postawa i męczeństwo św. Szuszanik powstrzymały postępy mazdeizacji w Gruzji, umacniając jej jedność i wierność chrześcijaństwu. W swym wystąpieniu ks. prof. M. Starowieyski zwrócił uwagę na zniuansowaną, choć niejednokrotnie ogromną rolę kobiet w dziejach ich narodów; zazna- czył jak trudną, ale ważną dziedziną jest hagiografia, a wędrowki legend hagio- graficznych wskazują na jedność starożytnego świata chrześcijańskiego. Prele- gent postawił też retoryczne pytanie o hagiografów patrystycznych w Polsce i zarzucił im „anachronizm”, a także „bezcelny Europocentryzm” w uprawia- niu patrystyki ukierunkowanej tylko na literaturę łacińską i grecką, z pomi- janiem chrześcijańskiej literatury orientalnej (etiopskiej, koptyjskiej, syryjskiej).

Laktancjusz w „Divinae Institutiones” o kobiecie to temat referatu wygło- szonego przez prof. dra hab. Jerzego Wojtczaka (UW). Pan Profesor stwierdził, że Laktancjusz nie poświęca wiele miejsca roli i funkcji kobiety w świecie, ale to co pisze jest godne uwagi. Nie czyni podziału po linii mężczyźni – kobiety, lecz chrześcijanie – poganie. O kobiecie mówi w kontekście wiary i moralności, nakłada jednakowe prawa i obowiązki na małżonków, za niewierność w rów- nym stopniu obciążając mężczyzn i kobiety, co go wyróżnia na tle innych autorów i na tle ówczesnego prawa cywilnego. Zaznacza, że kobiety mają tę samą łaskę wiary, wypełniają te same przykazania i mają tę samą obietnicę Chrystusa. Prelegent podkreślił pozytywny charakter wypowiedzi Laktancju- sza i ich duży wpływ na chrześcijaństwo zważywszy, na poczytność tego autora w pierwszych wiekach.

Temat *Godność i wielkość kobiety w świetle pism św. Augustyna* omówił przedstawił ks. prof. dra hab. Augustyn Eckmann (KUL). Zwrócił uwagę na kontrowersje wobec Biskupa Hippony, którego jedni uważali za przeciwnika kobiet, inni za pierwszego chrześcijańskiego feministę. Faktem jest, że św. Augustyn jako jedyny z Ojców Kościoła dokonał syntezy teologii małżeń- stwa, a na podstawie jego dzieł przekonujemy się, że wielkość i godność ko- biety wynika u niego z jednorazowego stworzenia człowieka na obraz i pod- obieństwo Boże (*imago Dei*). Mężczyzna i kobieta mają taką samą duszę i umysł rozumny, różnią się tylko ciałem ze względu na potrzebę rozmna- żania. Powołanie kobiety ma dwa wymiary: realizuje się albo przez macierzyń- stwo w małżeństwie (trzy dobra małżeństwa – *proles, fides, sacramentum*), albo przez dziewictwo przyjęte z pokorą i miłością ze względu na Boga. Wielkość i godność kobiety wynika też z prawdy o zmartwychwstaniu ciała, z wezwania do zmartwychwstania kobiety jako kobiety.

W dyskusji, do jakiej doszło po tych referatach, głos zabrali: ks. dr J. Ozóg SJ (Kraków), ks. prof. M. Starowieyski, ks. dr St. Longosz (KUL), ks. prof. E. Stanula. W rozmowie potwierdzono brzmienie imienia Nino, wskazano na potrzebę analizy poszczególnych autorów oraz toposów i retoryki zawartych w ich dziełach. Wskazano także na przygotowywany słownik uwzględniający patrystykę Wschodu i na jutrzenkę nadziei w polskich badaniach nad chrześcijańską literaturą orientalną (Warszawa: ks. S. Kur – j. etiopski, ks. W. – j. koptyjski; Kraków: ks. J. Woźniak – j. syryjski; Łódź: D. Kolbaja; Poznań: Abdullah; Tarnów: ks. W. – j. syryjski; Toruń: P. Nehring – hagiografie; Bruksela: o. Madras – j. koptyjski; Rzym: H. Kowalski – j. syryjski; Upsala: R. Witakowski – j. syryjski).

Drugiej części obrad przewodniczył ks. dr Stanisław Longosz, kierownik Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL i redaktor „Vox Patrum”. Popołudniową sesję rozpoczęła pani dr Ryszarda Bulas (KUL), jedyna prelegentka na sympozjum. W swoim referacie zatytułowanym: *Brygida i Ita – święte Kościoła Celytyckiego* przedstawiła hagiografię św. Brygidy, założycielki klasztoru w Kildare i głównej świętej Irlandii (obok Patryka i Kolumbana) oraz hagiografię św. Ity, założycielki klasztoru familijnego i szkoły dla dziewcząt w Killeedy. Z kolei ks. dr Stanisław Strękowski (ATK) wygłosił referat: *Św. Makryna Młodsza jako mistrzyni życia duchowego według św. Grzegorza z Nyssy*. W oparciu o *Żywot Makryny*, pierwszą hagiografię kobiety napisaną przez jej brata św. Grzegorza z Nyssy, zaprezentowana została postać kobiety – jako modelu doskonałości chrześcijańskiej, postać siostry zatroskanej o wszystko – jako wzoru cnót dla braci i duchowego oparcia dla matki. Staje ona jako przykład męstwa, cnoty przypisywanej z reguły mężczyznom, a jej przesłaniem jest życie cnotliwe, życie „filozoficzne” i przeznaczenie do zmartwychwstania.

Ostatnim prelegentem był ks. dr Tadeusz Kołosowski (ATK), który w referacie: *Lucylla z Kartaginy a geneza schizmy donatystycznej* ukazał negatywny udział kobiety w wydarzeniach, które podzieliły Kościół Afryki rzymskiej na ponad sto lat. Pochodząca z Hiszpanii Lucylla osiadła w Kartaginie, gdzie zdobyła znaczącą pozycję majątkową i społeczną. Prawdopodobnie skarciona publicznie za kult relikwii jakiegoś zmarłego nie uznanego za świętego, a zbyt mały szacunek dla Eucharystii, zachowała gniew i urazę do diakona Cecyliana. Gdy ten w 312 r. został wybrany na biskupa, Lucylla wiedziona gniewem, ambicjami i chciwością spełniała decydującą rolę w spisku, gromadząc wokół siebie i wspierając materialnie wrogów Cecyliana. Wybrano wówczas anty-biskupa Majorinusa, a po nim Donata, który nadał opozycji ścisłą organizację, sprecyzował teologiczne poglądy i schizma stała się faktem, a Lucylla przykładem pierwszej donatystki.

W kończącej sympozjum dyskusji p. prof. dr T. Górski (PAT Kraków) wyraził uznanie dla erudycji i emocjonalnego zaangażowania prelegentów,

wskazał na możliwość dalszych opracowań pod kątem stosunku do chrześcijaństwa kobiet nie obecnych w świecie chrześcijan, kryptochrześcijanek, prozelitek, osób z arystokracji rzymskiej, z wykorzystaniem także ikonografii i wiedzy na temat kultu relikwii. Ks. dr St. Longosz podziękował popołudniowym prelegentom i zakończył obrady. Sympozjum zamknął ks. prof. E. Stanula dziękując wszystkim uczestnikom za udział, za postawione pytania, wspólne refleksje, za możliwość spotkania i inspiracje do dalszej twórczej pracy. Ks. Profesor zaprosił też wszystkich na kolejne sympozjum w roku 1999 zapowiadając jego temat: „Ojcowie o swoim Ojcu”.

Ks. Adam Filipowicz

4. TOPOGRAFIA ŚWIATA Wczesnochrześcijańskiego W PRACACH POLSKICH BADACZY (Kazimierz n. Wisłą, 3-4 X 1998 r.)

W dniach 3-4 października 1998 roku w Domu Pracy twórczej KULU w Kazimierzy n. Wisłą odbyło się trzecie już z kolei spotkanie z cyklu Sympozjów Kazimierskich poświęconych kulturze świata późnego antyku (materiały z dwóch pierwszych spotkań, które miały miejsce w 1995 i 1996 roku, zostały już opublikowane: *Sympozja Kazimierskie poświęcone kulturze świata późnego antyku i wczesnego chrześcijaństwa*, red. B. Iwaszkiewicz-Wronikowska, Lublin 1998, TNKUL, ss. 334). Tym razem głównym tematem obrad była: **Topografia świata wczesnochrześcijańskiego w pracach polskich badaczy**. Prelegenci pokazali w swych wystąpieniach, jak wygląda obecnie stan badań nad różnymi aspektami tej problematyki (mogliśmy przyglądać się jej zarówno z punktu widzenia archeologii, jak hagiografii) i nad różnymi obszarami świata wczesnochrześcijańskiego. Jeszcze raz przekonaliśmy się, że w badaniach polskich zdecydowanie dominuje zainteresowanie jego wschodnią częścią, a przede wszystkim Doliną Nilu, gdzie koncentrują się polskie prace wykopaliskowe: dr Jan Partyka (ATK) omówił nowe ustalenia w topografii Kellia na podstawie inskrypcji, mgr Bożena Rostkowska (PAN) pokazała, jak rozprzestrzenił się kult pochodzących z Egiptu męczenników Maurycego, Menasa i Epimacha, a dr Bogdan Żurawski (PAN) przedstawił, na podstawie najnowszych odkryć archeologicznych, osadnictwo chrześcijańskie w Dolinie Nilu Środkowego. Wyniki badań polskich archeologów na terenie wczesnochrześcijańskiej bazyliki i rezydencji biskupiej w Novae (Svistov) w Bułgarii zreferował mgr Piotr Pawlak (UAM). Przedstawiono też próby podsumowania dotychczasowych badań nad wczesnochrześcijańską topografią: prof. dr hab. Elżbieta Jastrzębowska (UW) mówiła o późnoantycznym Efezie, dr Tadeusz Gołgowski